

יומן אהרנסון

בן 43 נספה א. א. בתאונת מטוס מעל תעלת-לאמאנש, ב-15.5.19, והוא בשיא פעילותו המדינית, בימי המאבק על מעמדה של ארץ-ישראל ערב ועידת-השלום. בחדרו במלון הלונדוני שם התאכסן מצאו ידידיו את יומנו, כתוב צרפתית, בו נהג לרשום את קורותיו בין ינואר 1916 לפברואר 1919 (כלומר, עד שלושה חדשים לפני מותו).

הרשימות ביומן מפורטות מאד ובהן הכותב מתאר את מעשיו, פגישותיו, שיחותיו ומחשבותיו כמעט מדי-יום-ב-יומו (למעט החדשים הראשונים של שנת 1918, החסרים מן היומן). העורך דאג למלא את החסר בכתב-היד על-ידי מובאות, שיחד עם הערות והארות ממקורות אחרים (דרך-כלל ממסמכי משרד-החוץ הבריטי) היה בהן משום ש-למה לתיאור או לאירוע שאליהם המחבר מתחס. השלמות אלו מסייעות לקרוא בהבנת ההתרחשויות שביומן.

א. א. מופיע כאן באור אחר לגמרי בהשוואה ליומניו מן השנים 1904—1904, שראו אור במסגרת הספרים "צמח עבר-הירדן" ו"צמח מערב-הירדן" (שפורסמו בעריכת הפרופי-סורים הלל אופנהיימר ומיכאל אבן-ארי). לעומת האגרונום, החוקר, המדען והמגלה הרבגוני, כפי שמצטייר לנו א. א. עד לפרוץ מלחמת-העולם הראשונה, הרי ביומן מתגלה לנו אישיות פוליטית מובהקת, פעלתנית ונמרצת, שקועה במאבקים עזים ושותפת במערכות מדיניות מכריעות של תקופה סוערת שאותה הוא חי בכל מאורו.

אולם תכונת-אופי אחת מרכזית שאיפיינה אותו כל ימיו בולטת גם בשנים המתוארות

ביומן: מסירות והזדהות ללא סייג עם הנושא לו הקדיש את עצמו. רק שהפעם מתמסר הוא לא לקידום המדע החקלאי אלא לקידום העצמאות המדינית של היישוב העברי בארץ-ישראל. לנוכח מאורעות הזמן, הגיע א. למסקנה כי אינו יכול להמשיך בחייו הקודמים, והתייצב בראש ארגון מדיני-מחתרתי, תוך שהוא מספן את עצמו ואת כל ששיתפו עמו פעולה.

המאורעות המתוארים ביומן מעבירים או-תנו לארצות שונות. רק קצת מאותו זמן עשה א. בארץ: במחצית הראשונה של 1916, כשעמד בראש המלחמה בארבה מטעם שלטונות תורכיה, ובמחצית הראשונה של 1918, אחרי כיבוש דרומה של ארץ-ישראל בידי הצבא הבריטי. רוב הזמן עשה אז במצרים, משם ניצח על פעולת ניל"ב בארץ ושירת את המודיעין הבריטי, ומשם יצא לשליחויות שונות בארצות אירופה ובארצות-הברית.

העיון ביומנו של א. א. חוזר ומוכיח עד כמה מקור היסטורי מעין זה יכול לשפוך אור על תופעות הנראות סתומות בלעדיו. תמיד היתה בבידותו של האיש לחידה, ותמיד היתה מדוע התקשו בני-אדם לשתף אותו פעולה כאיש-ציבור. דומה כי רק קריאת יומן אישי, בו הכותב מבטא את הרגשותיו הכמוסות ביותר, יכולה להמציא תשובה לשאלות מעין אלו. מתברר לכאורה כי אכן חסרו לו כמעט כל התכונות הדרושות לאיש-ציבור, למנהיג העומד בראש צוות: יחס לאנשים היה בקרתי עד כדי קיצוניות, הוא מיהר לגלות את חולשותיהם ולא נטה להת-יחס אליהם בסלחנות או בהבנה; הוא נטר איבה למתנגדיו, לא היה מסוגל להעמיד פנים ולהלך בידידות עם אנשים שלא העריך; הוא לא ידע את תכונות הגמישות וההסתגלות לקו המקובל. מצד שני, הכיר אל-נכון בערכו שלו, רגיש היה לכבודו, גאה ובוטח ביכולתו ובצדקתו. אישיות מור-כתב וחוסספסת כזאת, שרק יומן אישי יכול לחשוף אותה לקורא, יאה לה להנהיג ולפקד אך לא להיות חלק מקבוצה של מנהיגים. הביטוי העובר כחוט-השני ברבים מקטעי

* יורם אפרתי (עורך): יומן אהרנסון (1916—1919); הוצאת קרני, 1970; 518 עמ'.

מנדט, דבר שהנו בבחינת מום בלתי־מחה, אמשך להיות זה המונע בעד החבריא לרקוד במעגל—לא, תודה ו" (ע' 469). ובמקום אחר: "המנוולים, השירותים שלי הם כה בלתי־חשובים. צריעין שכמותם" (ע' 446). בצורה חריפה ביותר התבטא באחד הקטעים האחרונים שכתב ביומנו: "די לי להמשיך במצב כזו, של פילגש, אשר אוהבים אותה מאד במיטה, אולם נמנעים מלהודות על ישותה בציבור." (ע' 503)

יחס דו־ערכי יש לו אל חיים וייצמן, שעמו היו לו יחסי ידידות וקירבה מיוחדים. וייצמן עצמו העריך מאד את שירותיו של א., את ידיעותיו ואת תרומתו להישגים שהושגו. במסיבה שנערכה בתל־אביב לכבוד הצהרת־בלפור, אמר לו: "ובכן, אהרן, יש לך חלק גדול בכל זה, והמחיר ששילמת מחיר רב הוא" (ע' 389). עם זאת גרם לו א. בהתנהגותו אי־נעימות רבות בכך שהעמידו בפני הברירה: אני—או ה"יישוב". א. מצדו היו לו כפעם בפעם תלונות על יחסו של וייצמן אליו, ולא פעם הטיח לו בפניו שרצונו בקרוש מכל פעילות. ואילו וייצמן ניסה במקרים אלה לפייסו ולשדלו שימשיך בתפקידו. "חיים מדבר על לבי שצאָר. הוא ייאבק עבורי כבעבור עצמו. בחברתו שוב לא תהיה עבודתי בלתי־אפשרית. אם לא יצליח להשיג חופש־פעולה מלא—נעזוב שנינו". מצד שני, היה לו הסיפוק שבסופו של דבר יש לדעותיו משקל גם בעיני משמתי ציו. לא בלי גאווה, מביא הוא את אמרתו של ד"ר יעקבסון, שאמר עליו: "במשתך הזמן תמיד מקבלים את דעותיו של אהרנסון ופועלים לפיהן, בתנאי שיעבור זמן מספיק כדי לשכוח מי הגה אותן." (ע' 494)

על מישור אחר לגמרי היו יחסיו עם מנהיגי היהודים בארה"ב, שאל קצתם היו לו קשרים ידידותיים. הוא העמיד את קשריו האישיים המצוינים בארה"ב, אותם רכש בשנות מסעיו שם לפני מלחמת־העולם, לרשות הדיפלומטיה הציונית. קוריוז אפייני: כשהיה וייצמן מעוניין להיפגש עם הנשיא וילסון היה רק א. מסוגל להסדיר זאת, מאחרי הקלעים, הערצתו של א. א. לשופט

היומן הוא: "לא אמשך לעבוד בתנאים כאלה. אני שבעתי דיי!"

באחד ממכתביו האחרונים מיום 26.1.19, אל ידידו ב. פלקסנר, הוא מנסה להסביר את עקשנותו בנאמנות לזכרם של פקודיו שנפלו: "אל נא תאמין כי אין פה אלא ענין של רגשות אישיים, כי רק חיבה ואיבה הושמו כאן בכף. בהחלט לא. עלי לנקות מאשם את מתי, את המעונים שלי. בשעות האפלות ביותר של המאבק, בעוד מנהיגינו כביכול עודם מהססים, יצאתי למערכה עם קבוצה קטנה של אנשים ונשים נאמנים, שלחמו בגבורה ומתו. בבעטם בי מקווים הם להצדיק את פחדותם ולהפחית מכבודם של מעוני. את זה אין לי זכות לשאת בשלוה." (ע' 492)

במיוחד קשה היתה בקרתו, הגובלת בסלידה, כלפי חלק ממנהיגי ה"יישוב": "מה שנוגע בשני אדונים אלה [גלוסקין ויודילוביץ] היא העובדה שייתכן ונעשה משהו כאן אשר הם לא שותפו בו באופן רשמי, בתופים ובחצוצות. רות. אפסיתו, גאווה הבלית־טפשית של בני־אדם" (ע' 24). ועוד: "הואיל ולא אוכל להמשיך בצורה כזו, ולחשוף עצמי לכל הרכילות והדיבות, ולכל המצאותיהם הטפ־שיות של אלה הקרויים יפה, ברלין וחבר מרעיהם, כולם שקרנים ואף־על־פי־כן מעמי־דים פנים כמאמינים זה לשקריו של חברו".

מעניין כי אין ביומן אף מלת בקורת כנגד מנהיגיה של תנועת־הפועלים בארץ, בניגוד לבזו ולזלזול כלפי ראשיו של ציבור ה"יזרחיים" בערים ובמושבות. (רק כשפנו אליו אנשי ה"שומר" שיתן ידו לגיוס לגדודים הבריים, הוזכר להם את פסק־דין המוות בפרשת יוסף לינסקי). נראה אפוא כי נוטים להגזים בתיאורו של א. א. כמתנגד אידיאולוגי של ה"שמאל" ומנהיגיו. על־כל־פנים, בכל היומן כולו אין לכך רמז.

גם חלק ממנהיגי התנועה הציונית זוכים לשפע של מלות גנאי וגידופים מצדו. "להמ־שיך ולהישאר בתוך מאורה זו, בה יעדיף סיקולוב להרוג את התנועה ובלבד שלא לוותר על זכויות השושלת שלו, ואז יתהלך מקושט בנצות, וכר... ואילו אני, ללא

מודקר לפנינו כאדם מחונן, בעל כוח-ניתוח וכושר-פעולה כאחד, איש חזון ויוזמה ובקיא במידה בלתי-רגילה בשטחים רבים, שהשפיל להעמיד את כל הטוב שהיה בו לרשות מולדתו באחת התקופות הגורליות בקורותיה. ד.ג.

סיפורי דוד שחר

סוד כתיבתו של דוד שחר, בכל סיפוריו הראשונים והאחרונים, הוא בצמידותו לירי-שלים. באחד הסיפורים "המציאה" הוא מכריז על כך במפורש: "ירושלים כולה על ההרים סביב לה, על המרחב כולו הסובב את ההרים ואת השמיים, כל אלה שרויים בתוכי, וגופי הוא שמקיף אותם סביב ומתוכו הם נובעים, ובתוכו הם קיימים". אין כהגדרה זו למיצוי ייחודו של דוד שחר כמקפדה של ירושלים. העיר כולה, על גופיה ומראותיה, כמו שרויה בתוכו; ולא די בכך אלא שהוא מקיף אותה ומקיים אותה בכל פנימיותו.

איך מגיע הסופר למדרגה כזו של ייחוד וזהות? בדרכים רבות מהלך דוד שחר וכולן מוליכות אותו למחוז-הפצו. לידתו וגידולו בירושלים: הסתכלותו בעולם הגדול באה לו ממראות-עיניים ראשונים של הנעשה בסביבתו הקרובה; ייחודם של אנשי ירוש-לים העמידו לראשונה על תכונותיהם הכלל-יות של הבריות; אבני העיר, סמטותיה ושכונותיה, היו לו סימני-היכר מובהקים לזיהויה של הגיאוגרפיה בכללה; שמי ירו-שלים היו לו צלולים "וקיימים ועומדים ומוסברים מתוך עצמם וגובעים מתוך עצ-מם".

דוד שחר פיתח לו הבעה ירושלמית מובהקת שכל העולם שמחוץ לירושלים נבלע בתוכה ומקבל עליו, ללא עוררין, את חותם העיר והאווירה המיוחדת שבה. אפילו לילותיה של העיר מיוחדים הם: "לשונות רוח צוננות, קלות, רחשו בין הענפים והביאו אתן מרחוק,

ל ברנדים, בו ראה את המנהיג של התנועה הציונית, באה לידי ביטוי רק במקום אחד ביומנו: "אם ברנדים לא יותר על משרתו שם, ולא יבוא לכאן לתפוס את ההגה בידי, ישא באחריות כבדה לנוכח ההיסטוריה". (ע' 460)

א. לא חסך דברי-בקורת חריפים גם מבעלי-בריתו הבריטיים, אשר לשירותם העמיד את כל ידיעותיו הרבות בהוויות ארץ-ישראל. "אין אני מפסיק לקלל את היום בו באנו לידי החלטת לשאת פעולה עם ידידינו. רק מי שאין לו עצבים, מי שדמו אינו חם, מסוגל לעבוד עמם בצוואת" (ע' 167). ועוד: "יש לי חשק לירוק להם בפנים ולומר את דעתי על חוסר-כשרונם המוחלט לעמוד על המצב ולהבינו". (ע' 171)

ארגון ניל"י מתגלה ביומן באור שונה קצת מן המקובל בספרות. אמנם הפעולות בארץ אינן מוזכרות כמעט שהרי כאמור היה א. א. במצרים, אך מסתבר כי הקשר היה רופף ביותר בשל קשיי התקשורת וכשלונותיה, ויכלתו של א. לשלוט במתרחש היתה מוג-בלת למדי. נראה גם כי בסך-הכל לא היו פעולות הארגון בארץ רבות-רושם ככל המתואר לפעמים, והארגון ואנשיו לא תמיד עמדו על הגובה, נראה אפוא כי את התרומה העיקרית למאמץ-המלחמה הבריטי תרם כאן א. עצמו, באינפורמציה שסיפק להם, שרק בחלקה הקטן נשאבה מהבריו בארץ. טענות לא מעטות היו לו לא. גם כלפי חברי ניל"י בארץ. רק אל שנים מהם היה לו יחס מיוחד: לאבשלום פיינברג, שעל נפילתו לא חדל להצטער, ולאחותו שרה, אותה העריץ יותר מכל אדם אחר בעולם. "היא כה פשוטה בגדולתה. אין היא מעשרת מה רבה אצילות נשמתה" (ע' 224). דווקא ערב גילוייה וחסולתה של רשת הריגול על-ידי התורכים האמין א. כי הצליחה משימתו בידי: "התנגדות הקהל היהודי שלנו לאר-גוננו הולכת ופוחתת. אף צל של חשד לא עלה על לב השלטונות". (ע' 336)

לסיכום: יומנו של א., החושף את דמותו ואישיותו, מגלה גם, כמובן, את חולשותיו ואת צדדיו הפחות ידועים. עם זאת הוא

* דוד שחר: שפמו של האפיפיור (סיפורים); הוצאת שוקן, 1971; 242 עמ'.